

4

5

6

L'ombra de sol del temps

Relotges
de sol

FINS QUE ELS AVENÇOS
TÈCNICS NO ELS RELEGAREN
A SIMPLES ELEMENTS
DECORATIUS, A LES ACABALLES
DEL SEGLE XVIII, ELS RELLOTGES
DE SOL VAN DOMINAR EL TEMPS.
ALS PAÏSOS CATALANS HI HAN
DEIXAT UNA BONA EMPREMTA.

Text *Emma Aixalà* Fotografies *Oriol Clavera*

Després de dècades d'oblit,
s'han tornat a fer rellotges
de sol. Aquest de la plaça
Reina Maria Cristina, a Barce-
lona, marca l'hora amb l'ombra
de la pròpia persona.

Diuem que va ser la necessitat d'ordenar la vida diària el que va portar l'home a mirar cap amunt, estudiar els astres i descobrir la manera de fraccionar el temps. Així es van inventar els rellotges de sol i, curiosament, van néixer a partir de la seva ombra. El més antic que es coneix és egipci, té més de 3.500 anys d'antiguitat i servia per mesurar el període d'inundació de les terres de la riba del Nil. Els grecs en van perfeccionar la tècnica posant el gnòmon (o sageta) paral·lel a l'eix terrestre i també ho van fer els àrabs aplicant-hi els seus excel·lents coneixements en astronomia i matemàtica.

Les hores de la pregària

Segons Jaume Ventura, president de la Societat Catalana de Gnomònica, creada ara fa vint anys, els rellotges de sol es van generalitzar al nostre país a partir del segle XV. Als monestirs marcaven les hores de pregària dels monjos, que, per cert, durant anys van ser els únics que en van construir perquè només ells tenien accés a la cultura. Als edificis públics com les cambres de comerç, n'hi havia per endreçar les subhastes. Als nuclis urbans presidien les façanes de les propietats de famílies adinerades que els lluien com a símbol de prestigi. I a pagès n'hi havia en aquells masos on l'amo sabia llegir i escriure, exercia una professió destacable i volia deixar impresa certa inquietud cultural. En general, allà on hi havia un rellotge de sol es respirava activitat humana i, en temps difícils, risc de revolta. "En aquest cas —diu Ventura—, les autoritats ho tenien clar: els retiraven juntament amb les campanes. Difícilment així n'hi hauria cap". I afegeix una curiositat: que a les esglésies i catedrals, els rellotges de sol ajudaven els campaners a corregir les imprecisions dels primers rellotges mecànics. Quan la tècnica va assolir la perfecció, els rellotges de sol van ser relegats a simples elements decoratius. >>>

Al cim de les Agudes, al massís del Montseny, hi ha un modern rellotge de sol fet per en Jaume Salichs [vegeu pàg. 49].

NOMES A
CATALUNYA ES
COMPTEN MES
DE TRES MIL
RELOTGES DE
SOL, DES DEL
TEMPS DELS
ROMANS FINS
A L'ACTUALITAT

>>> A Catalunya n'hi ha catalogats uns tres mil. Més antics o més moderns, d'un estil o un altre, es localitzen sobretot al litoral i prelitoral i no tant cap als Pirineus, on sembla que no van triomfar. En trobem de guar-nits amb imatges religioses, amb elements relatius a una professió, amb l'escut d'armes d'una nissaga o amb lemes referits a la mort i al pas del temps alguns (*Tempus fugit*), i que piquen l'ullet a la vida d'altres (*Carpe Diem*).

L'hora de Porrera i Otos

Un dels pobles catalans que els llueix amb majúscules és Porrera, al Priorat. La seva regidora de Cultura, Teresa Fernández, explica que aquesta herència cultural arrenca de l'any 1840, que va ser quan les famílies benestants del poble van interessar-se a tenir-ne un però amb "una funció més decorativa que funcional". Jaume Assens i Simó en va ser l'autor i els més destacables són el del Portal i el de la plaça de la Guineu. "El primer per ser un dels exemplars més grans de Catalunya i el segon per la seva raresa: és vertical declinant". El del Portal també destaca pel lema, un misteri fins fa ben poc, quan es va descobrir que es refereix a un mètode empíric per saber quin dia del mes el Sol entra en els diferents zodíacs. Per altra banda, hi ha un text que sempre arrenca un somriure: és el d'un rellotge d'ombra construït fa seixanta anys que resa "Què mires mussol, si aquí mai toca el sol". Aquest lema recorda aquella llegenda transmesa per les males llengües i que assegura que els habitants de Sant Pol de Mar van cobrir amb un tendal un rellotge de sol acabat de restaurar perquè no se'ls fes malbé. La mofa estava servida i el comentari "Sant Pol, quina hora és?", també.

On segur que controlen les hores és al petit poble d'Otos, a la comarca de la Vall d'Albaida. L'Ajuntament va >>>

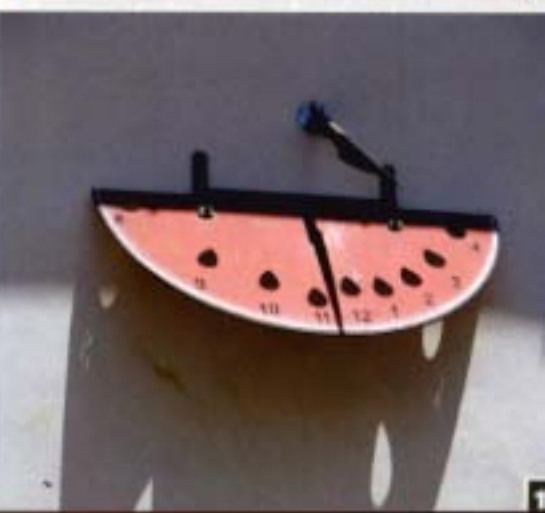

HO SABIEU?

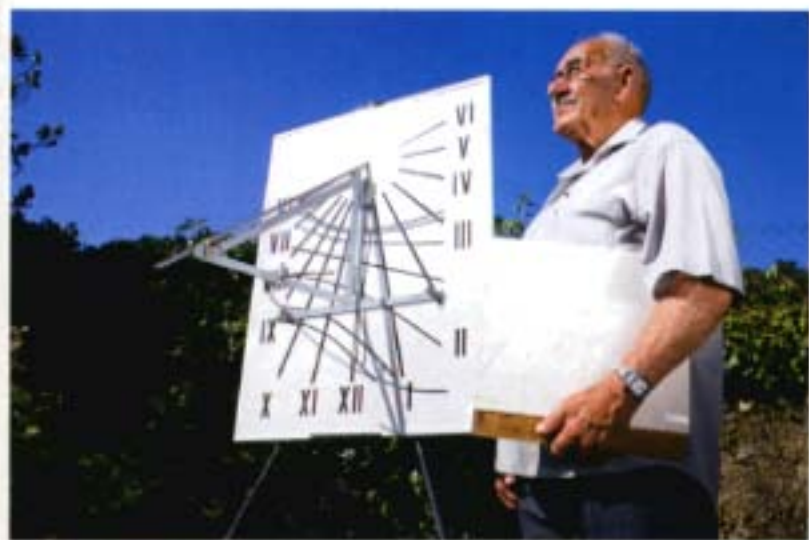
COM INTERPRETAR UN RELLOTGE DE SOL

El funcionament d'aquests aparells es basa en el moviment de la Terra al voltant del Sol i la clau és en el gnòmon, la tija de ferro. En un rellotge de sol vertical —el quadrant més habitual—, ens hem de fixar en l'ombra allargada que el gnòmon projecta a la paret i que, al final, assenyala una de les dotze franges horàries marcades. Aquesta és l'hora solar i perquè coincideixi amb l'oficial, a l'hivern haurem de sumar-hi una hora i a l'estiu, dues. D'aquesta manera, si al rellotge de polsera són les dues en punt, el rellotge de sol marcarà la una als mesos d'hivern i les dotze a la temporada d'estiu. Un parell d'advertències. La primera: en funció de l'orientació, un rellotge de sol pot dir-nos més o menys hores del dia. La segona: l'òrbita de la Terra no és circular sinó el·líptica, així que, en determinats mesos de l'any (novembre i febrer), una hora solar pot allargar-se quinze minuts. ◀

Si voleu saber en quins edificis i pobles es troben aquests rellotges de sol, consulteu el mapa de la pàgina 50.

PATRIMONI

ELS RELLOTGES DE SOL DE BARCELONA

Segons Jaume Ventura, president de la Societat Catalana de Gnomònica (www.gnomonica.cat), a Barcelona és on es concentren més rellotges de sol de tot el país. En conserven de segles passats masies com Can Planas (la del Barça, a la foto superior), Can Mariner (a la plaça d'Eivissa d'Horta), o Can Tusquets (travessera de Dalt, 61). A la vora d'aquest últim, a l'església de Sant Josep de la plaça de Lesseps, n'hi ha un d'esculpit en pedra sota la imatge de la Mare de Déu que hi ha a la façana. N'hi ha un parell més també a Gràcia: el del Centre Cultural dels Lluïsos, a la plaça del Nord, i l'escultural rellotge equatorial de bronze de la plaça del Sol. Més avall, a la Diagonal amb Roger de Llúria, trobem la Casa de les Punxes i un rellotge de ceràmica al capdamunt, obra de Puig i Cadafalch. N'hi ha molts més, un prop del mar: el rellotge calendari de la platja del Bogatell. ◀

>>> proposar a diferents pintors i escultors l'elaboració d'una sèrie de rellotges amb el màxim esperit artístic i el resultat és una ruta que descobreix vuit singulars obres que embelleixen façanes i voreres: el *Meló* d'Artur Heras, *L'all de Polifem* de Manuel Boix, la *Bici-rellotge* d'Antoni Miró...

L'Intèrpret del Sol

Si de rellotges de sol encara se'n restauren i se'n construeixen és gràcies a autèntics artesans. L'any 1982, quan exercia de paleta, en Jaume Salichs va trobar un ferro penjant d'una paret: era el gnòmon d'un rellotge de sol desdibuixat. Aquí va començar una afeció que ja domina amb precisió. "Primer s'ha de calcular en graus la longitud i la latitud de la població; en segon lloc, la declinació de la paret; en tercer lloc, s'ha d'instalar la busca (el gnòmon) a les dotze del migdia hora solar, i finalment s'han de traçar les línies horàries seguint uns càlculs geomètrics determinats". A partir d'aquí ja es pot decorar tant com es vulgui: pintura, ceràmica, esgrafiat...

Salichs té vuitanta-dos anys i vuitanta rellotges escampats per pobles i masies del massís del Montseny. Alguns són al seu poble, Gualba, com "el rellotge de sol del campanar de l'església de Sant Vicenç". Ha fet estructures verticals, horitzontals i polars, "que vol dir que el pla del rellotge mira l'estrella Polar", com el de la masia els Cortals, a Sant Hilari Sacalm, o el que han vist els qui han trepitjat el cim de les Agudes, al Montseny. Diu que són encàrrecs de parents i amics la majoria dels quals volen recuperar un rellotge malmès i que continuarà fent rellotges de sol mentre pugui amb l'ajut del seu fill i el seu nét, dos dignes herets. ◀

Emma Aixalà. Periodista. Treballa a RAC 1, on és guionista del programa *Versió RAC 1*, i presenta el *Via Lliure* de l'estiu.

Oriol Clavera. Fotoperiodista especialitzat en reportatges socials i humans.

Durant la recerca dels millors rellotges de sol hem trobat un restaurant molt teatral, un museu gairebé desconegut i un dels pocs cellers que fan vins de la Denominació d'Origen València.

Text **Emma Aixalà**

BARCELONA

- 1 Casa de les Punxes. Avinguda Diagonal.
- 2 Lluçols de Gràcia. Plaça del Nord.
- 3 Can Tusquets. Travessera de Dalt.
- 10 Can Mariner. Barr d'Horta.

GUALBA (VALLÈS ORIENTAL)

- 2 Fort de la plaça de la Rectoria.
- 8 Can Figueras.
- 9 Relotge-fort.
- 15 Església de Gualba.

OTOS (VALL D'ALBAIDA)

- 1 Carrer de Sant Josep.
- 7 Relotge dels pimentons.
- 14 Maki-solèil.

PORRERA (PRIORAT)

- 2 Cal Ros.
- 12 Plaça de la Guineu.

SANT HILARI SACALM (SELVA)

- 11 Restaurant Els Cortals.

RESTAURANT

S'aixeca el teló... de la cuina

A Porrera, no hi falten rellotges de sol. Tampoc restaurants. I un dels més singulars és Lo Teatret, que està ubicat a l'antic Teatre Principal de Porrera. Es va construir amb l'impuls econòmic que va acompanyar una excel·lent collita a tot el Priorat i es va inaugurar el 6 de maig del 1891. Al llarg de cent anys s'hi va fer teatre, espectacles de revista, sessions de cant, cinema mut amenitzat amb un pianista a la sala i també cinema sonor. En el capítol d'anècdotes es pot parlar d'un incendi que va obligar a fer-hi una reconstrucció parcial i d'una pel·lícula: "Tiburón", de Steven Spielberg, va ser una de les últimes que s'hi va projectar", recorda Josep Ramon Pàmies, l'actual propietari.

El teló del teatre es va abaixar per últim cop l'any 1989 i es va tornar a alçar, el 1996, ja com a restaurant, tot i que conservant l'encant d'una sala de festes. Per cert, "la pintura del teló és una reproducció de la que hi havia a l'original", apunta Pàmies, "i un dels elements centrals és un rellotge de sol".

Amb un aforament per a quarantais persones, Lo Teatret ofereix una cuina de mercat basada en els productes de la comarca i el vi del Priorat. Carta al marge, les nits de divendres i dissabte s'amplia amb una oferta de vint-i-vuit pizzes cuites amb una massa totalment artesanal que fan cada dia. La preferida del xef és l'anomenada *Lo Teatret*, a base de bacallà, espàrrecs, xampinyons i olives negres. *

Restaurant Lo Teatret
 Drze de Selembra, 4, Porrera.
 ☎ 977 82 81 95 | € 25€ | ♿ Excepte el nany
 ♿ Menú infantil i tones

MUSEU

Joies d'un buscador de rellotges

Cabrils, al Maresme, presumeix de tenir una quinzena de rellotges de sol pels seus carrers i d'acollir la col·lecció privada d'Andreu Majó, un professional de la filatèlia que ha convertit el garatge de casa seva en un museu. Té més de cinc-cents peces de tots els estils i formes que ha comprat viatjant per mig món: a tots els països de la Unió Europea, als Estats Units, al Japó, a la Xina... El més entranyable de tots, diu, és el que va descobrir de petit a casa, un exemplar que el seu avi havia comprat a Roma l'any 1850. Majó també està orgullós del seu catàleg de segells amb rellotges de sol, pel qual la Societat Americana de Rellotges de Sol li va donar un premi, i del retallable d'un rellotge de sol esfèric que va ser premiat a Itàlia. Si teniu curiositat, aviseu-lo de la visita i us mostrarà el seu particular garatge encantat. I no dubteu a proposar-li d'organitzar una exposició a la vostra vila, n'ha fet més d'una. *

Col·lecció de Rellotges de Sol d'Andreu Majó
 ☎ Can Majó, Papatot, s/n, Cabrils | ☎ 93 301 92 33